

Landsbykirken i Hals

Af Bjarne Jerup Høj

Den mest markante bygning i Hals er kirken. Alle der har besøgt Hals har ikke kunnet undgå at lægge mærke til den store hvide bygning ved rundkørslen lige overfor skolen og hotellet. Den gamle kirkebygning kom, efter en kraftig trærydning vest for tårnet for et par år siden, igen frem i lyset og den store bygning kom til sin ret. Der har været spekulationer om hvorvidt kirken er Danmarks største landsbykirke. En nylig elektronisk opmåling af kirken bragte en afklaring på spørgsmålet nærmere.

Første gang de tilgængelige kilder nævner Hals Kirke er i 1219 som en senromansk teglstenskirke. Sandsynligvis har der før ligget en trækirke på stedet, men det ved man endnu ikke meget om. Det gamle murværk er delvis bevaret i den ældste del af den nuværende bygning, dvs. de to fag der støder op til tårnet. Den senere ombygning er udført i gotisk stil, og kirken blev med den til en korskirke. Der var da to indgange, én for mænd i sydsiden og én for kvinder i nordsiden. Sidstnævnte indgang er nu tilmuret. Nu benytter begge køn samme indgang, gennem våbenhuset. Af det ældste bevarede kirkeinventar er døbefonten, hugget i grå granit, og det kan endda være tilfældet at døbefonten er ældre end selve kirken. Desuden er der fra den katolske periode bevaret en messeklodde af malm, et røgelseskar og et stort korbuekrucifiks. Prædikestol og krucifiks har begge været farverigt bemalede, men fremstår nu brunlige og afsyrede! Til krucifiksgruppen hører to figurer forestillende Johannes Døberen og Jomfru Maria. Begge figurer har i en lang årrække været opbevaret på Aalborg Kloster indtil de for ca. seks år siden vendte tilbage til rette plads - også afsyrede.

Cistercienserklostret i Vitskøl ejede frem til reformationen 1536 vidtstrakte besiddelser i Vendsyssel, bl.a. kyststrækningen fra Gerå rundt om Hals til Gåser. Valdemar 1. den Store (konge 1157-1182) skænkede i 1158 sit fædrene gods "Withschuele" til cistercienserordenen for at vise sin taknemlighed mod Gud efter at have overlevet det berømte blodgilde i Roskilde og efter at have vundet slaget på Grathe Hede over Kong Svend. Besiddelserne i Hals blev erhvervet af cistercienserne inden 1202-1214, dog ikke Hals Kirke, der var underlagt Børglum Kloster, beliggende øst for Løkken. Lige vest for Hals Kirke - klods op ad kirketårnet - lå Hals Ladegård, opført af cisterciensermunkene før 1252, som avlsgård. Den stærke og rige cistercienserorden kom også til at fungere som datidens landbrugsskoler og etablerede stordrift. Cistercienserordenen var en udbryderorden fra Benediktinerordenen og stiftedes i 1098 i Dijon i Midtfrankrig. I Danmark fik ordenen klostre i bl.a. Sorø og Esrum på Sjælland. Midt på gårdspladsen - under åben himmel - afholdtes gennem århundreder hver fredag birketing. Hals Birk omfattede Hals, Skovshoved og Hou, og var den lokale politi- og dommermyndighed.

Ved reformationen 1536 tilfaldt Hals Kirke Kronen. I 1695 blev kirken købt af kommandant Moltke, Hals Skanse, og helt frem til 1918 var kirken privat ejendom. I 1918 overgik den til selveje.

En navnkundig ejer af Hals Ladegård og Hals Kirke (1716-1730) var Prinsesse Sophie Hedvig, datter af Kong Christian den 5. og Dronning Charlotte Amalie og søster til Kong Frederik den 4. Hun blev aldrig gift, til trods for at hun var

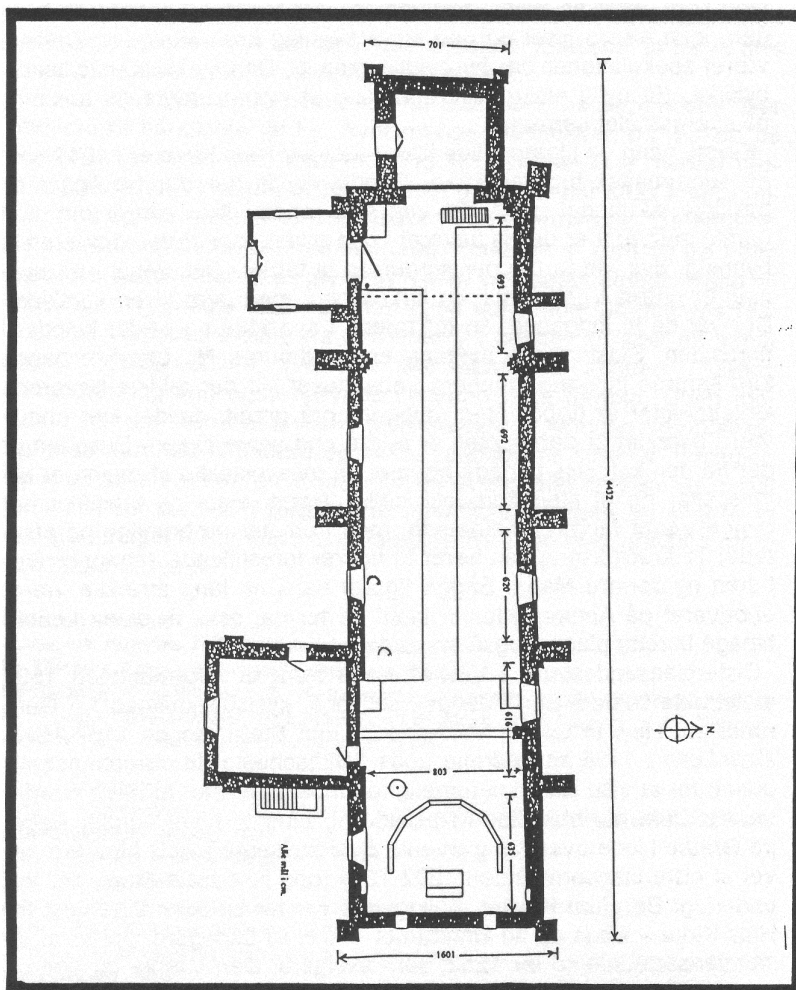
forlovet tre gange, heraf to gange med tronarvende udenlandske fætre. Til gengæld blev hun et nådigt herskab for sine fæstere i bl.a. Hals Sogn. Prinsessen boede ti år på Dronninglund Slot, som hun ejede, og byggede bl.a. skoler i både Hals og Hou. I Hals er en gade (Sophie Hedvigsvej) opkaldt efter hende. Hun døde 1735 i København og er begravet i Roskilde Domkirke.

Kammerråd Nicolai Duus købte i 1773 Hals Ladegård. Duus var den første ejer, der selv beboede stedet, også kaldet Halsgården eller Hals Fogedgård.

Kirkens og ladegårdens format vidner om en storhedstid der overgik Hals for nogle århundreder siden. Nu, i det 21. århundrede, er Hals Ladegård og munkene historie, men kirken består. Og sammen med Hals Skanse, toldvæsen og lodseri, havnen med fiskeriet og skibsfarten, skolerne, de mange forretninger, oplandsgårdene og kulturlivet i øvrigt, udgjorde kirken baggrunden for udformningen af nutidens halsboere og deres by.

Baggrunden for dette lille rids af Hals Kirkes historie er, at den omtalte nyligt foretagne elektroniske opmåling af kirken har bragt vished om Hals Kirkes nøjagtige størrelse. Skibets areal blev målt til at være 234,6 kvadratmeter, med en længde på 28,2 m og en bredde på 8,3 m. Da konkurrenten til titlen som landets største landsbykirke, nemlig Brøns Kirke, 16 km syd for Ribe i Sønderjylland, har et skibsareal på kun 200 kvadratmeter, kan man, med rette, udnævne Hals Kirke til at være landets største landsbykirke.

Brøns Kirke er mest kendt for sine unikke kalkmalerier fra reformationstiden i 1530'erne. I Hals Kirke blev kalkmalerierne dækket med hvidt kalk.

Hals Kirke, opmålt 2000. Bjarne Jerup Høj, Hals Museum.

Kilder og litteratur

*Upubliceret materiale, Lokalthistorisk Arkiv for Hals Kommune, Hals Museum
Als, Frederik: Halsmappen I.*

Litteratur

Jensen, Svend Gram: Kirken i Hals. 1990.

Jensen, Svend Gram: Myter om Hals (I). Har Hals på noget tidspunkt før reformationen været krongods? I: Ting og Tider 6 - Nyt fra Hals Museum, s. 2-5. 2000.

Stilling, Niels Peter: Politikens bog om danske kirker. 2000.

Gerda Bergmann, Oda Dahl, Birthe Hjelm, Yrsa Jensen: Huse i Hals I. 1999.

Hals kirke, Danmarks største landsbykirke ifølge forfatteren, set fra syd siden i 1928.
Foto: Hals Arkiv, B10425.

Denne artikel er tidligere publiceret i Årsskrift 2003, publiceret i 2004 af Hals Museum og Museumsforeningen for Hals Kommune.

Udgivet september 2021 af Hals Arkiv på www.halsarkiv.dk